

Ny Storstrømsbro
Dykkerbesigtigelse af vrag

VIR 2781

Jørgen Dencker

VIKINGESKIBS
MUSEET

***Ny Storstrømsbro
Dykkerbesigtigelse af vrag***

VIR 2781

KUAS 2013-7.26.01-0076

Jørgen Dencker

Marts 2015

Forside: © Rønne Byarkivs digitale samlinger

Ny Storstrømsbro

Dykkerbesigtigelse af vrag

VIR 2781, KUAS j.nr. 2013-7.26.01-0076

Indledning

I forbindelse med Vejdirektoratets etablering af Ny Storstrømsbro mellem Masnedø og Falster ønskede Vejdirektoratet at Vikingeskibsmuseet, som Vejdirektoratets rådgiver i forbindelse med marinarkæologiske for- og slutundersøgelser, at få så mange forundersøgelser som muligt gennemført i 2014. Bl.a. ønskedes en marinarkæologisk besigtigelse af et vrag beliggende ca. 60-70 m øst for tracéet til den Ny Storstrømsbro (Fig. 1).

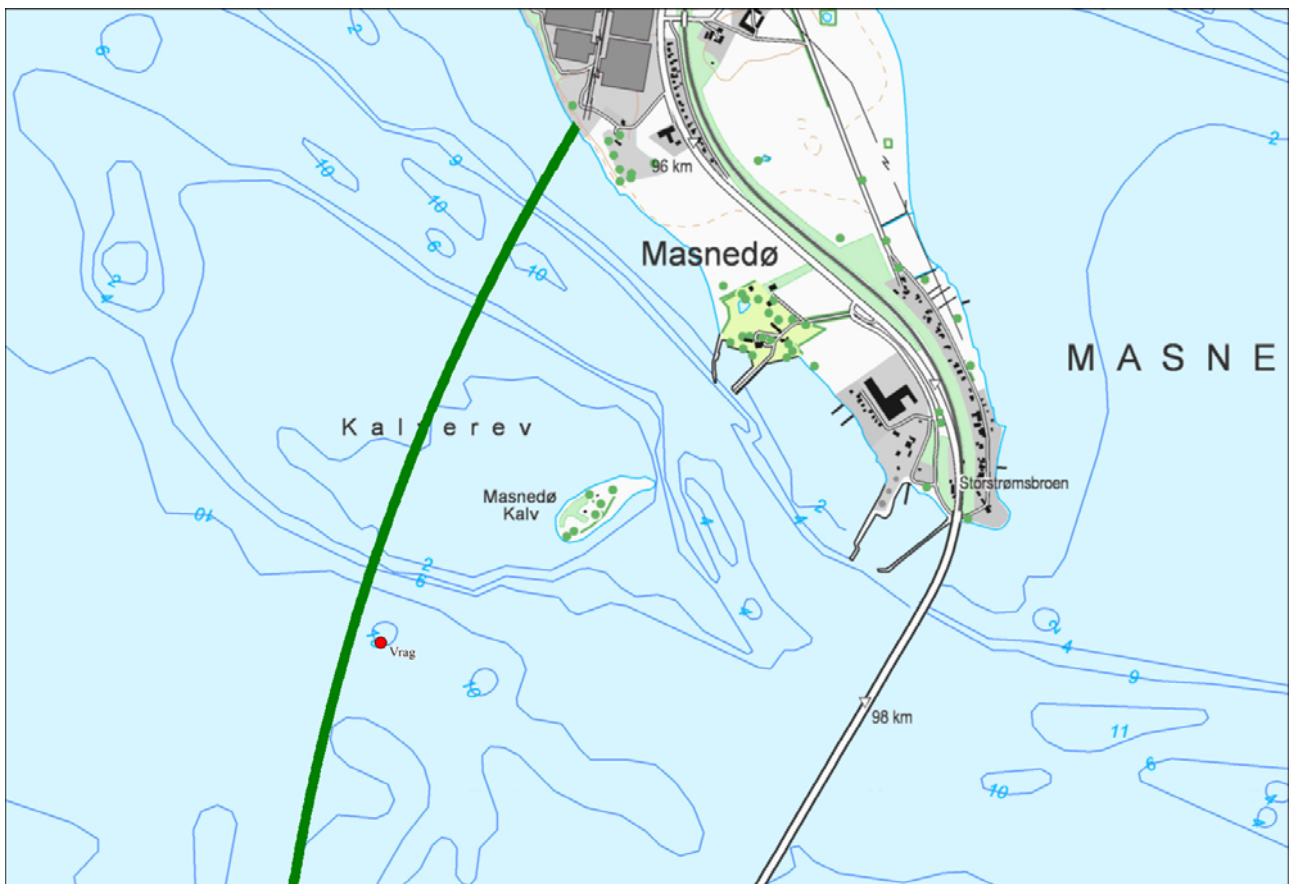

Fig. 1: Oversigtskort

Formålet med en hurtig besigtigelse var primært at opnå viden om vrgets alder, karakter og tilstand for afklaring af, hvorvidt det var beskyttet af Museumsloven. I fald det ikke var beskyttet af Museumsloven, ville der være mulighed for en væsentlig reduktion af budgetoverslaget for en forundersøgelse, en endelig undersøgelse samt eventuel efterfølgende sikring, såfremt vraget var af en vis alder, var velbaret mv.

Ved et møde mellem Vejdirektoratet og Vikingeskibsmuseet den 2/9 2014 blev Vikingeskibsmuseet anmodet om at gennemføre besigtigelsen hurtigst muligt. Den 8/9 2014, hvor der opstod en kortvarig, gunstig vejsituation, gennemførte Vikingeskibsmuseet besigtigelsen.

Baggrundsdata

Vraget, der ligger på ca. 12 m's vanddybde syd for Kalverev (Fig. 1), blev lokaliseret i forbindelse med Vikingeskibsmuseets gennemgang af data fra den geofysiske survey, som Rambøll havde foretaget i 2014 (Fig. 2 – side scan sonar billede).

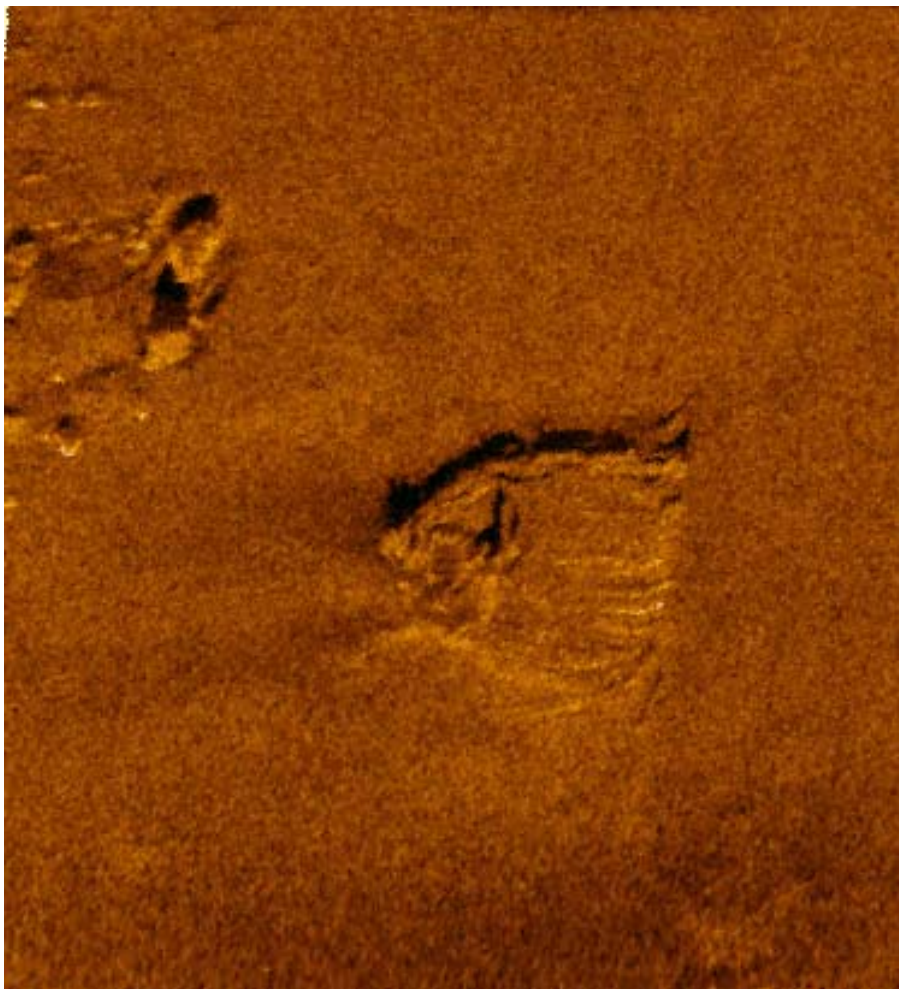

Fig. 2: Side scan sonar billede

I Fund og Fortidsminder (Centralt register over registrerede fortidsminder i Danmark) seks nedenstående vragregistreringer syd for Masnedø.

Efter sted- og lokalitetsnummeret (eksempelvis 401651-12) følger et kort udtræk af beskrivelsen i Fund og Fortidsminder:

1. 401651-12: båd, "Niels Christian", forlisår 1823.
2. 401651-14: skonnert, "Lilli" af Rønne, forlisår 1929, nedsprængt af Farvandsvæsenet i 1930, ladning: gammelt jern.
3. 401651-15: motorskib, Hedvig, forlisår 1943, ladning: kul.
4. 401651-16: pram, forlisår 1958.
5. 401651-18: motorskib, "Hedvig" af Rønne, forlisår 1943, sat på grund på 3 m's vanddybde på Masnedø Kalv, tilsyneladende bortsprængt i 1949, ladning: brunkul.
6. 401651-19: tomaster skonnert, "Lilli", forlisår 1929, sunket på 9,5 m's vanddybde. Uskadeliggjort (læs nedsprængt) i 1930 af Farvandsvæsenet (se nedenfor), ladning: gammelt jern.

For alle seks vragejregistreringer gælder, at positioneringen er usikker, hvorfor afsætningen på kortene ikke kan anvendes til at afgøre, hvilket ét eller flere, der kunne være tale om.

I ovenstående liste forekommer der to dobbeltregistreringer: Nr. 2 og 6 er skonnerten "Lilli" og Nr. 3 og 5 er motorskibet "Hedvig", hvorfor vragej kun kunne være Nr. 1, 2/6, 3/5 eller 4. Muligheden for at vragej slet ikke er registreret, er dog også til stede.

Besigtigelsen, deltagere, skib mv.

Besigtigelsen blev gennemført den 8/9 2014 fra JD Contractors dykkerskib M/S Honte med besætning og Vikingeskibsmuseets marinarkæologer og museumsinspektører Andreas Bloch og Jørgen Dencker.

M/S Honte var ankommet til Orehoved Havn kl. 00:18 og havde kl. 7:38 udlagt alle 4 ankre på dykkestedet. Kl. 07:48 ankom Jørgen Dencker og Andreas Bloch i Vikingeskibsmuseets dykkerbåd Dyndspringeren og kl. 8:52 forlod dykkeren Andreas Bloch overfladen.

Besigtigelsen blev foretaget i et meget smalt vejrvindue, hvor det, på grund af udsigt til opfriskende vind, kun var muligt at gennemføre dykningen mandag formiddag indtil ved 11-tiden. Dykningen blev gennemført i dette vejrvindue og ved 11-tiden friskede vinden så meget op, at ankrene skred og yderligere dykning ikke var mulig.

Metode

Efter udlægning af skibets 4 ankre, der gjorde det muligt at placere skibet præcist på positionen, blev besigtigelsen gennemført af Andreas Bloch som dykker, Jørgen Dencker som dykkerassistent og Robert Jørgensen fra JD Contractor A/S som dykkerleder.

Dykningen skete med overfladeforsyning, varmtvandsdragt, kommunikation og videokamera på dykkerhelmen (Kirby Morgan 27), så dykningen kunne følges en monitor på skibet.

Bundtovet, som dykkeren gik ned af, stod så tæt på vragej, at dette kunne ses af dykkeren, da denne nærmede sig havbunden. Senere ved strømsille var bundklodsen blot ½ meter fra vragej (Bilag 1 billede 9).

Den vestgående strøm var indledningsvis så stærk, at dykkeren kun med største besvær kunne holde sig på vragej og bevægelsesfriheden var derfor stærkt begrænset. Vanddybden var 12,0-12,2 m og sigtbarheden ca. 4 m.

Besigtigelsen blev foretaget fra vestenden af vragej (forstævnen) og mod øst, hvor vragej forsvandt ned i havbunden. Mål og beskrivelser blev kommunikeret til overfladen, hvor disse blev noteret.

Undervandsvideooptagelsen fra dykkerens kamera opbevares på Vikingeskibsmuseet. Billederne i Bilag 1 er grabbet fra videofilmen.

Data.

Den synlige del af vragej udgør den forreste del af et træskib, som er ca. 10,5 m lang og ca. 7 m bred. Forstævnen er bevaret op til ca. 1 meter over havbunden og måler i tværsnit 20x20 cm (Bilag 1, billede 9). 3,70 m agten forstævnen forekommer et ca. 1 m højt ankerspil med en jernaksel og en 90 cm bred jerntromle, hvorpå der sidder tovværk (Bilag 1, billede 1, 2, 3). Mellem ankerspillet og forstævnen synes der at forekomme en luge, og tæt på ankerspillet ligger der rester af en rundholt, der kan være skibets

bovspryd eller resterne af en mast. I styrbords side ligger der på skibsdækket en ankerkæde (Bilag 1, billede 4), der fortsætter ud over skibssiden og ned i den slammede havbund.

Umiddelbart agter for ankerspillet forekom en pumpebrønd af jern, der ragede omkring 20 cm op over dækket (Bilag 1, billede 5, 6).

Skibets dæk var bevaret i skibets bredde. Flere steder var det eksponeret, medens det andre steder var dækket af et få cm tykt lag slam. Dæksplankerne var 15 cm brede og 6 cm tykke.

Spanterne var ikke umiddelbart synlige, men blev delvist frilagt et enkelt sted. Spanttoppene var nedbrudte, tværsnittet ca. 15x14 cm og spantafstanden ca. 46 cm. Ved frilægningen af spanterne blev der i et stykke tømmer konstateret en 6-kantet møtrik (hvilket trækker op i tid).

Modsat forstævnen afsluttes den synlige del af vraget i en fuldstændig ret kant, der kunne følges fra side til side. Her er dæksplankerne ret afskåret og største vragbredde er ca. 7 m (målt på side scan sonar billedet). Ved kanten forekom der to træpullerter med en indbyrdes afstand på 4,78 m. Træpullerterne markerer antagelig hjørnerne af et stort lasterum, der kan fortsætte i østlig retning (Bilag 1, billede 8).

Om vraget, hvordan og hvor langt det fortsætter ned i havbunden øst for den markante afslutning er uvist. Øst for og ved siden af "hovedvraget" lå flere stærkt forkullede dæksplanker (Bilag 1, billede 1), der i øvrigt også var stærkt nedbrudte. Forkulningen indikerer, at der har været brand ombord.

Forskibet, der er bevaret i dækshøjde, må nødvendigvis fortsætte et par meter ned i havbunden, hvor dels en del af lasten, dels kabyssen og sandsynligvis et lukaf kan være bevaret. Og her kan en eller flere af de mulige tre omkomne søfolk befinde sig (se senere).

Datering

Der blev ikke fundet noget endegyldigt daterende materiale eller fund. Ankerspil af jern dukker op i sidste halvdel af 1800-tallet, så under alle omstændigheder er der tale om et "nyere" vrag.

Møtrikken i det ene stykke tømmer antyder også, at skibet ikke kan være gået ned for mere end 100 år siden.

Tolkning

Som tidligere nævnt er positioneringen på de tidligere nævnte vrag usikre, hvorfor afsætningen på kortene ikke kan anvendes til at afgøre, hvilket eller hvilke, der kan være tale om.

Når der tages højde for dobbeltregistrering kunne vraget være Nr. 1, 2/6, 3/5 eller 4:

- 1: 401651-12: båd, "Niels Christian", forlisår 1823.
- 2/6: 401651-19: tomaster skonnert, "Lilli", forlisår 1929, sunket på 9,5 m's vanddybde. Uskadeliggjort (JD/læs nedsprængt) i 1930 af Farvandsvæsenet (Dansk Søulykke-statistik se nedenfor), ladning: gammelt jern.
- 3/5: 401651-18: motorskib, "Hedvig" af Rønne, forlisår 1943, sat på grund på 3 m's vanddybde på Masnedø Kalv, tilsyneladende bortsprængt i 1949, ladning: brunkul.
- 4: 401651-16: pram, forlisår 1958.

Ud fra datering eller forlisdybde kan Nr. 1 og 3/5 udelukkes.

Såfremt der er tale om ét af de ovennævnte vrage, kan det kun være Nr. 4 eller 2/6: prammen eller skonnerten "Lilli".

Muligheden for, at det er et vrage, der slet ikke er registreret, er også til stede.

Iagttagelser fra dykkerbesigtigelsen peger på, at der er størst sandsynlighed for, at det er vraget af den tomastede skonnert "Lilli" af Rønne, men der er ikke noget endegyldigt bevis.

Skonnerten "Lilli"

I flg. Fund og Fortidsminder og Dansk Søulykke-statistik 190, (se nedenfor) blev den tomastede skonnert "Lilli" af Rønne på 43 registerton bygget i 1894. Iflg. Rønne Byarkiv blev den bygget på Thurø (se forside – billede af "Lilli", Rønne Byarkiv).

På rejse fra Aalborg til Stettin med en last gammelt jern, forliser den natten mellem 11. og 12. december 1929 i Smålandsfarvandet. Ved søforhør senere i december redegøres der for, at en fisker ved dagry den 12. december 1929 opdager mastetoppene af et i Storstrømmen sunket skib, der ved nærmere undersøgelse konstateredes af være "Lilli". Der var intet oplyst om forlisårsagen, og da der intet siden var hørt eller set til besætningen på tre mand, formodedes denne at være omkommet. Af Rønne Byarkiv fremgår det, at besætningen ér druknet.

Besætningen bestod af:

- Skibsfører Jens Marius Johannes Olsen af Neksø
- Bedstemand Mathias Andersen Hansen af Nordby
- Matros Kaj Willy Jensen af Aalborg

Iflg. efterretninger for Søfarende (EFS2713/1929) sank den tomastede skonnert på 9,5 m's dybde med masterne ragende 6-8 m op over vandet. Det er antagelig disse master, som den lokale fisker har fået øje på den 12. december.

Iflg. Farvandsvæsenets vragebog j.nr. 1572 nedsprænges vraget den 25. januar 1930, således at mindstedybden over vraget er 7,5 m. Hvilket kan betyde, at det blot er masterne, man har nedsprængt. Sprængingen foretages tilsyneladende ved hjælp af dykkere fra fartøjet I/S Løvenørn.

Forliset kan være sket hurtigt natten mellem den 11. og 12. december – muligvis på grund af brand ombord, som antydes af det stærkt forkullede skibstømmer – med tre omkomne til følge. Dvs. at der kan være lig i lasten.

Dette passer udmærket med en vanddybde på stedet på 12,1 m, hvor vraget i dag står ca. 1 meter over havbunden.

Lokale sportsdykkere fra Vordingborg Sportsdykkerklub har fortalt, at der, på grund af stærk strøm, normalt ikke dykkes på dette vrage. Men det siges også, at en dykker, der havde været på vraget, havde iagttaget landbrugsredskaber af jern. Dette kan stemme overens med at skibet havde en last jernaffald.

Ud fra besigtigelsen og arkivgennemgangen kan det altså meget vel være den 2-mastede skonnert "Lilli" af Rønne, der forliste 1929 undervejs fra Aalborg til Stettin med gammelt jern.

Dansk Søulykke-statistik

190. Sk. **Lilli** af Rønne, 43 Reg. T. lir. Bygget 1894 af Eg. Paa Rejse fra Aalborg til Stettin med gammelt Jern.

Forlist i December 1929 i Smaalandsfarvandet; 3 Omkomne.

41

Strandingsindberetning dat. 21/12 29. Forlisanmeldelse dat. Rønne d. 18/1 30. Søforhør i Rønne d.

26/2 30. Søforhør i Vordingborg d. 25/3 30.

D. 12/12 ved Daggry opdagede en Fisker Mastetoppene af et i Storstrømmen sunket Skib. der ved nærmere Undersøgelse konstateredes at være L. Da der intet siden er hørt eller set til Besætningen, maa denne formodes at være omkommet.

Anm. 1. Besætningen bestod af: Føreren Jens Marius Johannes Olsen af Neksø. Bedstemand Mathias Andersen Hansen af Nordby og Matros Kaj Willy Jensen af Aalborg.

Anm. 2. Der er intet oplyst om Aarsagen til Forliset

Konklusion

Såfremt det er "Lilli", er vraget ikke omfattet af Museumsloven. Men det er Vikingeskibsmuseets holdning, at vraget bør bevares, og at der oprettes en mindre beskyttelseszone, hvor anlægsskibe ikke må placere støtteben, ankre op eller trække ankerkæder/-tov henover.

Dels af hensyn til gravfreden (mulige lig under dæk) dels af hensyn til, at vraget i fremtiden kan udgøre et interessant dykkersted for sportsdykkere. Og muligvis finde daterende genstande, der kan supplere vores viden om vraget.

Er vraget ikke "Lilli" af Rønne, synes det under alle omstændigheder at være forlist for mindre end 100 år siden, og derfor ikke beskyttet af Museumsloven.

Vikingeskibsmuseet er af den holdning, at det ikke er nødvendigt at foretage yderligere dykning på vraget i forbindelse byggeriet af den Ny Storstrømbro.

Bilag 1 – Vragbesigtigelse Storstrømmen

1. Ankerspil med tovværk

2. Ankerspil med tovværk

3. Ankerspil

4. Ankerkæde

5. Ankerspil og pumpebrønd

6. Pumpebrønd

7. Forkullet træ

8. Luge / pullert

9. Stævn og bundklods

10. Sten